

ŠAMANISMUS A MÝTY

„Šamanismus není náboženství. Je matkou všech náboženství. Není totiž založen na teologii, nýbrž na poznání, že všechno má existenciální, duchovní povahu. V jeho obrazu světa existuje pouze bezprostřední setkávání a komunikace s neviditelnými světa.“

Hi-ah Park, jihokorejská šamanka

(in Lüpke, Gesenko von: *Poselství šamanů – Rozhovory s léčiteli a medicinmany 21. století*)

- šamanské motivy se objevují po **celém světě**
- obvykle se v jednotlivých „tradičních oblastech“ neprojevují odlišnými specifiky typickými pro danou lokalitu – naopak, **šamanské prvky** v rozličných částech světa si jsou **podobné**
- je to **starobylé duchovní vnímání světa**, jež bývá určeno jen několika jedincům napříč společnostmi **různých částí světa**
- pro šamanismus všech kultur je typický jev připomínající **pohádku o chlapci, který zasadí fazoli**, z níž vyroste nebetyčná lodyha a chlapec po ní vyleze do nebe (duše šamana cestující napříč sférami universa)
- šamanské tradice a zvyky zdůrazňují oddělení **hmotného světa** od **světů nehmotných**, kam se může **šamanova duše** vydat za různými účely:
  - získat medicínu, zachránit něčí unesenou duši, dostat rady od zesnulých předků, hovořit s božstvy, vydat se do záhrobí apod.

Jak se stát šamanem?

- šamanem se stávají „vyvolení“ jedinci, které si podle tradic vyberou sami **duchové**, často už **porodní bába** pozná, že se narodil šaman a sdělí to obyčejně **prarodičům**, aby nevydělala rodiče (být šamanem je totiž nebezpečné a mnozí adepti ani nepřežijí pozdější iniciaci)
- daný člověk může mít tyto schopnosti od **narození**, také se však u něj můžou **projevit** časem, nebo musí adepti čekat, až získají potřebnou **sílu**
- u mongolských a sibiřských šamanů je šamanská role dána **dědičně** (podobně jako u **kovářů**, kteří taky bývali šamany, jen jiného typu) a jde o dědictví předků, kteří si většinou vyvolí v každé generaci určitého jedince – pokud se však šamanské sklony projeví v dětství u jedince z nešamanské rodiny (nočními můrami, křečemi, epileptickými záchvaty, nemocemi atd.), začíná jejich šamanské učení u **adoptivního** otce-šamana

- např. u severoamerických **prérijních** indiánů prochází **iniciačním obřadem každý muž** (tzv. Tanec slunce, ale je to spíše přechod do dospělosti s prvky šamanského obřadu), podobně i u kmenů v Amazonii prochází jakýmsi iniciačním „šamanským“ obřadem každý muž a teprve později se ukáže, kdo má dostatek **šamanských schopností** či koho si vyvolí **duchové**
- v horní Amazonii lze **šamanskou moc** dokonce **koupit**, zpravidla však jen poté, co si dotyčného vybrali **duchové** a on musí zaplatit nějakému staršímu šamanovi za výuku potřebných postupů a technik...

Zasvěcení šamana:

- po úvodním zasvěcení následuje **období výuky**, které končí iniciací mladého šamana (což patří mezi **obřady přechodu**):
- někdy jsou průběhem výuky **nemoci**, které adept musí protrpět – tím se je učí v praxi **léčit**
- bývá zpravidla proveden **říší duchů**, ve které bude mít za úkol jednou působit, poznává **duchovní bytosti** i skutečnou **podstatu chorob**, proti kterým bude bojovat, získává božského či duchovního **patrona z říše duchů**
- první seznámení se světem duchů má u mnohých národů podobu **prudkého útoku** – typická je **destrukce lidského těla**, kdy adept musí v symbolické rovině „**zemřít**“ a následně je znovu poskládán coby nový jedinec, následuje tak **vytvoření šamana**:

- zasvěcení probíhá dost brutálně: v hlubokém **transu** získá novici vizi, v níž ho **rozsápají** duchové či božské bytosti, části jeho těla rozdělí a následně znovu složí v jeden celek, aby prošel prožitkem **smrti** a **znovuvzkříšení** a tím byl posílen
- jeho tělo je však **rozkouskováno** jen v **duchovním světě** (v Asii i v Americe se často stává, že adepti v transu vidí sami sebe jako **kostlivce** odděleného od masa i orgánů), u sibiřských šamanů či u severských etnik bývají oddělené svaly i kosti mnohdy **posíleny** (např. vařením ve velkém kotli s divnou tekutinou) a následně opět **sestaveny** v tělo
- z kloubů skutečného **těla šamana**, které mezitím leží v transu v přístřešku ustaraných blízkých, se tou dobou může řinout krev, dotyčný trpí vysokými horečkami, blouzní apod.
- podobné motivy jsou známy i z **evropských pohádek** (kde už byl původní šamanismus vyhlazen)

- zasvěcení však nemusí mít násilnou formu: např. v Severní Americe procházeli **všichni chlapci i dívky** při obřadu **přechodu do dospělosti** duchovním světem, kam duše šamanů běžně cestuje: adepti dospělosti se vydávají **do divočiny** (nejčastěji do hor), kde o **samotě** po dobu **3–4 dnů** hladoví a modlí se, aby se jim zjevil ve vidině **duch-ochránce** (zpravidla duch některého zvířete, stromu, rostliny, přírodního úkazu), jenž bude jejich životním **strážcem a pomocníkem** (nejen při nebezpečných bojových a loveckých výpravách), tento duch je obdaří svými schopnostmi a poradí jim, co si mají vložit do **medicínského váčku** (osobní magický amulet) a naučí je posvátné **písně**, kterými jej budou moci kdykoli přivolat
- ale zasvěcení šamana nemusí proběhnout tak rychle – může dokonce trvat i po **celý život**

Duchovní cesty do zászvětí:

- v Asii podobně jako v Severní Americe jsou časté **duchovní** (mimotělní) **cesty** šamanů v transu do **zászvětí**:
- **šamanky** východoindického kmene **Sora** jsou v transu doprovázeny pomocnými duchy do podzemní **říše zesnulých** – tato cesta je děsuplná, ale pomocní duchové šamanky uklidňují; čím častěji jsou pak tyto cesty do podsvětí opakovány, tím jejich děsuplnost ustupuje; tyto šamanské dívky se zpravidla již v pubertě **provádají** za **ducha z podsvětí**
- mužští šamani tohoto kmene popisují, že **sešplhávají do podsvětí** po velikém **stromě** (axis mundi), takový sestup do podsvětí patří k běžným duchovním prožitkům šamanů po **celém světě** (více viz např. Jeremy Narby: *Kosmický had*)
- **sanský** šaman prochází velkým **otvorem** do světa duchů, kudy vede **cesta** směřující pod zem

- šaman jménem **Dyukhade** (žijící v 1. pol. 20. stol. ve kmeni **Nganasany** na SZ **Sibiře**) vyprávěl příběh o své **šamanské iniciaci**, kterou mu učinili duchové, nikoli lidé (viz citát: in Vitebsky, Piers: *Svět šamanů*, s. 58–61)
- u **Inuitů** museli šamani prodělat dlouhou dobu **učení**, často i **10 let** – během toho vyhledávali na delší dobu **samotu** a po mnoho dní třeli kámen o kámen ve směru oběhu slunce, jakmile pak **z hory vyšel duch**, novic **zemřel leknutím**, ale potom zase **obživil**, čímž postupně získával své **tornat** (pomocné duchy), kteří mu pomáhali při léčení, při cestách do zászvetí apod., nikomu nesměl prozradit, že se tímto zabývá, dokud pak neprošel náležitou **iniciací** (viz citát: in Nansen, Fridtjof: *Život Eskymáků*, s. 157)

Šamanství v Asii:

- šamanství je v Asii rozšířeno od Indického subkontinentu a ostrovních oblastí na JV Asie až po S a SV části kontinentu
- slovo šaman je patrně **tunguzského původu** (Tunguzové žijí v sibiřských lesích) a v Asii je šamanismus nejrozšířenější právě na **Sibiři** (šamani mongolští, čínští, burjatští, jakutští atd.)
- tamní **náboženství** ani nemají názvy (šamanismus), zato mají společnou představu o **dělení kosmu** na vrstvy **propojené** prostřednictvím stromu, liány, sloupu, žebříku nebo hory a zahrnují víru v **oddělení ducha od těla** a **magické lety** šamanovy duše vesmírem, nebem i podsvětím

Existují **2 hlavní proudy** určující náboženský ráz této rozsáhlé oblasti:

- 1) Tzv. „**černí**“ šamani (nejsou však zlé povahy), kteří **jednají** s duchy z podsvětí a s duchy nemocí:
  - zabývají se **skrytými silami světa** (síly lidské, zvířecí nebo síly živlů), mohou se v **transu** proměnit ve **zvíře** nebo **cestovat** do duchovní sféry a odvrátit tím nepříznivou událost (nemoc, smrt, pohromu)
- 2) Tzv. „**bílí**“ šamani, kteří přivolávají z vyšších světů **požehnání** od duchů a bohů pro lidi (mají blízko ke **kněžím**):
  - jde o **klanový šamanismus** soustředící se na reprodukci rodiny, je spjat s **kultem nebes a hor**, které k nim vedou, je rozšířen zejména ve střední a Z Asii
  - **kultovní místa** (tzv. „**oboo**“) jsou označena hromadou kamení, z níž trčí tyč zdobená stuhami a praporky (místa zasvěcená místnímu **kultu nebes**), tito šamani málokdy upadají do transu, neproměňují se ve zvířata ani neopouštějí tělo k astrálním cestám, soustředí se na **modlitby a oběti**

oboo

oboo

oboo

oboo

- u kmenů lovicích a chovajících **zvěř** na stř. a SV **Sibiři** bývají šamani zároveň **vůdci kmene** a vyjednávají s **dušemi ulovených zvířat**
- u velmi rozptýlených kmenů (S a V Sibiř) si **rodiny** provádějí šamanské rituály samostatně
- mongolští **cháni** přinášeli nebesům **zvířecí oběti**, aby si vyprosili požehnání pro svá vojenská tažení (Čingischánův šaman rozehrával teplem svého těla led uprostřed zamrzlé řeky, načež sdělil Čingischánovi – tehdy ještě Temüdžinovi – přání boha nebes, aby se stal pánem světa)
- specifikem **šamanismu** v **Mongolsku** jsou **loutky ongonů**, které šamani používali ke svým praktikám, např. při duševních cestách (na onen svět i po tomto světě), k uhranutí, k léčení apod.

- pradávne šamanské náboženství v **Tibetu** – nazývané **bon-po** – pohltila tibetská podoba buddhismu: **lámaismus** (rozšířil se i do Mongolska, na čemž měl zásluhu Čingischánův syn **Kublajchán**, kde se smísil s místními šamanskými vlivy), bon-po je patrně původcem lámaistických **démonů** i způsobu tamního **exorcismu** (mnozí buddhističtí mniši praktikují vyhánění zlých duchů)
- s šamany ovládajícími **lety duše** se lze setkat v **Malajsii** i v **Indonésii** – zde se šamanismus stále udržuje i navzdory již dlouho pronikajícímu křesťanství a islámu
- v **Číně**, **Japonsku** a **Koreji** býval šamanismus v minulosti častější než dnes a na rozdíl od zbytku Asie šlo zpravidla o **ženskou záležitost**, byl-li šamanem muž (zvláště v Koreji), pak se **převlékal za ženu**, místní šamanky nepraktikovaly lety duše, zato během transu **ovládaly duchy**
- v **Japonsku** byla funkce **šamanek** výrazně omezena **šintoismem**

- dosažení **transu** pomocí **tance** (v této oblasti hojně rozšířený) a proměna v **ptáka** má mnoho společného se sibiřským šamanismem (na Sibiři převažují šamani mužského pohlaví symbolizující lovce)
- v **Indii** se šamanismus udržuje v **džungli** – např. u domorodého kmenu **Sorů** (žijí v indickém státě Orissa) existují 2 druhy šamanů, kteří během transu cestují do **podsvětí**:
  - 1) tzv. **velké šamanky** (většinou ženy) obstarávají **pohřby, opustí** během transu své **tělo**, do něhož vstoupí **duše zesnulého**, aby naposledy promluvila k svým **pozůstalým**
  - 2) tzv. **menší šamani** (zpravidla muži) mají na starost **věštění a léčení**, získávají svou magickou moc **sňatkem s hinduistickým duchem** (vliv tisíciletí vzájemného soužití s hinduisty), za nímž chodí do duchovního světa; **věštba či léčení** spočívají ve zjištění, jaký **duch** nemocného napadl a jakou **smírcí obětí** je možné jej vypudit

SIBIŘSKÉ MÝTY:

- vyprávěné mezi kmeny sibiřských lovců o pradávných časech, vždy začínají souslovím „Za dávných časů, kdy všechno začínalo...“
- svět se v těchto mýtech dělí do 3 vrstev – **horní svět** (nebe), **střední svět** (země) a **dolní svět** (podsvětí), kromě toho existuje také **země mrtvých předků**, kam odcházejí duše zesnulých (nebývala přesněji lokalizována)
- hodně mýtů sibiřských lovců pojednává o **zvířatech**, jejich vlastnostech a lovu, o vzniku zvířat (např. sobů, ledních medvědů či sněžných koroptví), o vzniku **hvězd a Mléčné dráhy**, o **ohni**, který lidem přinesl havran, ale také o **bojích** mezi jednotlivými kmeny, o bojích lidí se strašlivými ptáky lidojedy, o **mrazu**, prvním sněhu nebo o **šamanech** a jejich cestách do říše mrtvých nebo k duchům, dochovalo se i několik mýtů o **vzniku světa** – zde je 1 z nich:

Jak vznikla země:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... byla země malá, rovná a hladká a ze všech stran ji obklopovala **voda**
- žilo na ní však už několik **zvířat**, ale ještě žádní lidé
- v té době vládli světu **2 bratři-duchové: horní svět** (ugu buga) obýval dobrý duch **Ševeki**, zatímco **dolní svět** (cheru buga) starší a zlý **Akin**
- bratři žili odděleně, měli však dlouhou chvíli
- mladšího Ševekiho **samotářský život** omrzel, a když jednou bratra zahlédl v prostředním světě (tj. na zemi), sešel za ním a navrhl, aby **zemi zvětšili** – Akin se tomu podivil a Ševeki mu vysvětlil, že kdyby byla velká, jak se na pořádnou zemi patří, mohli by na ní vytvořit mnoho zajímavých **věcí, zvířat, rostlin** a dokonce i **lidi**

- Akin návrh odmítl, protože si větší zemi nedovedl představit a nechápal, k čemu by to všechno mělo být, navíc by to dalo spoustu práce... jestli mladší bratr chce, ať si to všechno vytvoří sám
- jejich rozmluvu uslyšel **mamut Cheli** – a když se zlý Akin s mladším bratrem rozloučil, šel za Ševekim a nabídl mu, že mu sám **zemi zvětší**, jak bude potřebovat, protože je velký a silný
- Ševeki souhlasil a mamut se pustil do práce: mohutnými kly nabíral z mořského dna **písek, hlínu i kamení** a přihrnoval je k existujícímu kousku pevniny, čímž se dosud malá **souš zvětšovala**
- vtom vylezl z moře obrovský **had Džabdžar**, který dosud žil jen v moři, a když viděl, co Cheli dělá, chtěl to všechno vidět na vlastní oči – a tak lezl celý den zvědavě po zemi podle toho, jak ji Cheli zvětšoval, a až večer se vrátil do moře

- mamut pokračoval ve své práci i následující dny, země rychle **nabývala** a všude, kde se mamut uložil večer ke **spánku**, vzniklo do rána **údolí**
- každého rána vylézal z moře had Džabdžar a všude, kudy se **plazil** za mamutem, se za ním objevovaly **řeky** a naplnily všechna údolí sladkovodními toky
- časem se zlý **Akin** rozhodl podívat, co se v prostředním světě děje, a vyhrabal skrz navršenou zemi **velkou díru**, vylezl z dolního světa na střední svět a nemohl na něm **nic poznat**: místo maličké, rovné země byly všude, kam jen dohlédl, **vysoké hory, údolí, řeky a jezera** – uviděl i mamuta, který stále ještě zemi zvětšoval
- Akin pochopil, že bude muset už napořád žít v **dolním temném světě** pod tou obrovitou a rozlehlou zemí – strašlivě se **rozzuřil** a s divokým rykem se na mamuta vyřítit, aby ho **zabil**

- polekaný Cheli **utíkal** a Akin se hnál za ním, Cheli kličkoval a zděšeně se **ohlížel**, jestli už ho Akin nedohání, takže nemohl dávat pozor na cestu
- zvědavý **had Džabdžar** celou tu honičku sledoval zcela **nehybně**, aby snad rozzuřený Akin neobrátil svůj hněv i proti němu
- a když se mamut znovu ohlídl, jestli už ho Akin nedohání, **spadl dírou**, kterou Akin předtím vyhrabal, aby vylezl na střední svět, a ocitl se na **dně dolního světa**, kam ho zlý Akin následoval
- had Džabdžar vlezl zpátky do **moře** s tím, že už toho viděl dost
- mamut utíkal před Akinem i v temném dolním světě, kde zoufale hledal **východ** z podzemních **slují**, přičemž v běhu **narážel** do jejich **stěn**
- a od těch dob se země otřásá při **zemětřeseních**, sesouvají se **břehy řek** a v horách padají **laviny**, protože Akin mamuta v dolním světě stále ještě nedostihl

Asiak:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... žila na **horním světě** **Asiak** a ze všeho nejraději proháněla po obloze břichaté **dešťové a sněhové mraky** – a když zrovna žádné neviděla, proháněla se nebem i bez nich sama sobě pro radost z jednoho konce horního světa na druhý podle toho, jakou měla náladu – někdy rozpustile a bez cíle, jindy se řítila takovou rychlostí, že by se jí nikdo neopovážil postavit do cesty, a přitom si neustále něco **povídala, šeptala, brebentila, hvízdala** či dokonce **skučela a vyla**
- a když se přece jen na chvíli **zastavila**, první její starostí bylo, aby si pěkně učesala **vlasý** a uhladila si každý chloupek na **kabátě a kapuci**, neboť se domnívala, že je nevídaná **krasavice**, a chtěla se každému líbit – sotva si však jen trochu **vydechla**, už se rozběhla a **řítla** se jinam

- pokaždé když někoho potkala, ze hned ho **objímala a hladila**, ale nikdo z obyvatel horního světa ji stále nechtěl **za ženu**
- jednou se ze středního světa vracel nahoru vládce horního světa **Ševeki** a Asiak do něj při tom svém neustálém bláznivém dovádění **vrazila**, div ho nesrazila zpátky na zem
  - „Co tady lítáš jak splašená,“ zlobil se **Ševeki**
  - „Hledám si ženicha,“ přiznala se mu **Asiak**
  - „Kdybys mi pomohla dole na středním světě leccos urovnat a vyhladit, možná by se tam pro tebe ženich našel.“
- bylo to totiž v době, kdy měl Ševeki nejvíc práce s **tvořením středního světa** a na zemi se začala objevovat **první zvířata a první lidé**
- jakmile Asiak uslyšela, že by si na středním světě mohla najít ženicha, protáhla se okamžitě **dírou** (sangar) z horního světa do středního a v mžiku byla **na zemi**

- sotva se po zemi **rozběhla**, všechno se kolem ní **pohnulo jako živé**: tráva, keře i stromy se rozhýbaly, hladiny vod se zavlnily a Asiak slyšela, že i hory, skály a kameny, kolem kterých se přehnala, na ni promlouvají **svou řečí**
  - „To volají na mě,“ radovala se. „Všichni mě tady chtějí za nevěstu!“
- zavýskla radostí, jak to uměla jen ona, a hnala se k nejkrásnějšímu **stromu**, který si vybrala za nápadníka, zatočila se kolem něho a hned se mu začala vmlouvat do přízně:
  - „Přicházím z dobré strany! Jsem rychlejší než vystřelený šíp! Takto tě budu česat a takto objímat! Vezmi si mě za ženu!“
  - „Já jsem jen obyčejný strom,“ odvětil jí popravdě, „a stromy se nežení ani nevdávají.“
- odmítnutá Asiak mu však nevěřila, v **hněvu** s ním vší silou zatřásla a hnala se jinam

- když zahlédla, jak se v slunci blýská a leskne **vodní hladina**, usmála se a řekla si:
  - „To bude můj ženich!“
- zastavila se opodál, **učesala** se a **urovnala** si všechny chloupky na kabátě i čepici a pomaloučku, plná očekávání se k hladině **přiblížila**
- voda se nehýbala a Asiak spatřila na její hladině **nejošklivější tvář**, jakou kdy viděla: ústa a oči měla převrácené, nos otočený vzhůru nohama a všechno na ní bylo hrozivě rozcuchané, střípaté a rozježené, samý cár
  - „To jsem já?“ rozplakala se nad svou **ošklivostí**, o které dosud vůbec nevěděla, **skučela** a **vyla** tak hrozně, že všichni ptáci, zvěř i lidé před jejím nářkem **zalézali**, kam se dalo

- od té doby žije Asiak na středním světě a dodnes si po celé zemi marně **hledá ženicha**, proto je hned na jednom místě a hned zase na jiném – a kdykoli se vypraví na **námluvy**, každého cestou **hladí a objímá**, jen vodu nemá ráda a neustále **čeří její klidné hladiny**, aby v nich ani na chvíli nespátřila svou **ohyždnou tvář**
- a když se vrací z **námluv odmítnutá** a zhrzená, **zuří** hněvem, **otřásá** všemi stromy, **vyvrací** je z kořenů a **skučí** přitom tak nepříjemně, že je lepší se před ní někam schovat

První strom:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... pokrývala celou zemi jen **tráva a keře**, ale nikde nerostly žádné **stromy**
- v té době žil v horách u pramene **řeky Jangan** kmen výbojných a obávaných **válečníků** – ten kmen se jmenoval **Gevul** a jako svůj **totem** uctíval ohnivé **plameny** a horký **dým** stoupající z kráteru **sopky Kačan**
- gevuľští muži často sestupovali z hor, překračovali **hranice** svého území a lovíli zvěř a ryby na území sousedních kmenů
- častěji než za zvěří se však vydávali po stopách **lidí** a přepadali osamělé lovce, aby je s sebou odvěkli spoutané **do hor** – v táboře pak kmen uspořádal **slavnost** s posvátnými **tanci, písněmi a obřady**, v rámci kterých každého zajatce shodili do ohnivého **jícnu sopky Kačan** jako živou **oběť** velkému duchu tohoto jejich totému

- nejvíce **lidských obětí** přiváděli gevuľští bojovníci z kmene **Tajmena**, který žil pod jejich horami v **údolí řeky Jangan** – ani jeden muž toho kmene nezemřel **stářím** nebo při **lovu**: ať se Tajmeni ukrývali před vpadajícími Gevuly sebelépe, stále jich **ubývalo**
- když zůstalo na živu už jen pár Taimenů, přiběhl do jejich tábora jeden **chlapec** se zprávou, že **ozbrojení Gevulové** opět sestupují z hor do údolí
- všichni **muži** však zrovna byli na **lovu** a v táboře zůstaly jen ženy s dětmi a starým **šamanem**, takže neměl kdo bránit tábor a na útěk bylo pozdě
- tehdy ten starý šaman – jmenoval se **Kejan** – ulomil z nejbližšího **keře** 2 veliké **větve** a vyšel sám, neozbrojený proti obávanému nepříteli, zastavil se na rozlehlé pláni a **ruce** s oběma větvemi zvedl **nad hlavu**

- válečníci z kmene Gevulů dorazili až k němu, odložili luky, šípy i kopí a **usadili se** kolem Kejana a dali **vařit maso**, které si s sebou nesli
- šaman stál mezi nimi bez hnutí, vzpažené ruce se mu **třásly strachem** a s nimi se chvěly i listy na obou větvích, které držel, ale Gevulové si toho nevšíмали, a když se najedli, **ulehli** do stínu jeho větví, naslouchali ševelení listů a postupně **usnuli**
- na to šaman čekal – zakýval větvemi na znamení **lovcům**, kteří se mezitím vrátili z lovu, ti se **přioplížili**, obklíčili spící válečníky a všechny je **pobili**
- vtom se však stalo něco, co nikdo nečekal: s posledním zabitým bojovníkem Gevulů navždy v horách u pramene řeky Jangan **vyhasla sopka Kačan** – zmizely její ohnivé plameny i horký dým a zůstal jen černý, bezedný kráter
- Tajmenové pozvali všechny **sousední kmemy** na velkou **oslavu** a společně celý den a noc **hodovali, zpívali a tančili** tance vítězství

- **šaman** stál po celou tu dobu uprostřed jejich **kruhu**, pořád držel obě **větve nad hlavou** a teprve ráno, když se pozvaní hosté chystali k návratu do svých vesnic, poznali všichni, že se starý šaman už **nikdy nehne** ze svého místa
  - tak se na zemi objevil **1. strom**
  - od těch dob roste na světě **spousta stromů**, ale žádný z nich dodnes nechodí a po celý svůj život zůstávají **stát** na tomtéž místě, kde vyrostly
  - a lovci i poutníci dodnes rádi usedají pod košaté stromy, aby si **odpočinuli**, a všechny stromy potřásají větvemi a vyprávějí tichým **šelestem listů** o své dávné minulosti – lidé jim však **nerozumí**, jen někteří šamani
  - ale každý, kdo **zapálí** jejich dřevo, může dodnes spatřit ohnivé **plameny** a horký **dým**, jaké kdysi stoupaly z jícnu strašné **sopky**
- Kačan**

sopka Kačan

Odkud se berou zvířata:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... žili všichni lidé společně v jednom **táboře** a všude byl **dostatek zvěře**, muži chodili každý den na **lov** a nikdy se nestalo, aby se některý vrátil bez úlovku
- po čase však začalo **zvěře ubývat** a přibývalo lovců, kteří se večer vraceli **bez kořisti** – mnoha lidem to dělalo starosti a strachovali se, co se stane, až zmizí poslední zvěř kolem tábora
- brzy však napadl **první sníh** a na něm se objevilo mnoho stop a lovcům se zdálo, že je zvěře zase tolik co dřív: opět přinášeli bohatou **kořist** a lidé na své dřívější obavy zapomněli
- zima však byla příliš dlouhá a po nějaké době začali lovci nacházet jen stopy té zvěře, kterou už předtím **ulovili**, žádné nové stopy se neobjevovaly a lovci se opět vraceli **bez úlovků** a lidé se museli začít živit **zásobami** z dříve usušeného nebo vyuzeného masa a tyto zásoby však rychle **ubývaly**

- lovci si proto šli stěžovat **šamanovi**, že se obávají **smrti hladem**
- šaman to věděl i bez jejich nářků a rozhodl se vypravit za zvěří do **země mrtvých**: nasedl do **lodíky** a plul dolů po proudu **řeky Jenbekut** až do míst, kde ústila do moře
- tam se rozkládal **ostrov Meneen**, na kterém sídlily duše všech **zemřelých** – ostrov střežila **nevzhledná stařena**, jež coby **vládkyně světa mrtvých** obývala i vodu v okolním moři a vzduch nad ostrovem
- když šaman přistál u břehu ostrova, seděla stařena u **ohně** a ohřívala si ruce:
  - „Dobře žes přišel,“ řekla šamanovi. „Potřebuju vybrat z kožichu **vši**, ale mám na to příliš neohebné prsty.“
- šaman jí nabídl vši z kožichu vybrat a poté, co se chvíli ohřál u **ohně**, si stařena sundala **kožich** a podala ho šamanovi

- šaman obrátil kožich **naruby**, aby se pustil do práce, a vtom objevil v podpaží ukrytý **váček** plný **chlupů, šupin a peříček** ze všech zvířat, ryb a ptáků, které lovci kdy **ulovili**
- nedal to na sobě znát, dál si ohříval prsty a vybíral z kožichu **vši**, házel je do hořícího **ohně** a potají přitom **kradl z váčku** chlupy, pírka i šupiny ryb a nepozorovaně si je zastrkoval do kapes, do bot, za pás, za límec i pod čepici – a když byl hotový, váček byl **prázdný**
- stařena si kožich opět oblékla a nabídla šamanovi, aby se ještě chvíli hřál u ohně, ten poděkoval a odmítl s tím, že ho čeká dlouhá zpáteční **cesta**
- byl už daleko, když stařena zjistila, že váček v podpaží je **prázdný** – **rozkřičela** se do **větru**, že byla okradena, a vítr roznesl **horký dech jejího hněvu** po celém světě, až sníh i led začal **tát**, na zemi se objevila zelená **tráva** a na keřích a stromech vyrašilo **listí**

- šaman však stále nebyl v táboře, protože cesta **proti proudu** řeky byla namáhavá a trvala mnohem déle než opačným směrem
- a jak po řece vesloval, najednou ucítil, že ho něco **štíplo**, pak znovu a znovu: za krkem, pod paží, na bříše – a hned pochopil, že to jsou **vši** a škrábal se po celém těle:
  - „To vezu pěkný úlovek.“
- a jak se **drbal, ztrácel** přitom nakradené chlupy zvíře, pírka ptáků a rybí šupiny: teplý **vítr** je rozfoukal do všech stran a všude, kam dopadly, se brzy **narodila nová zvěř** a lovci mohli opět chodit na lov
- od těch dob se to takto **opakuje každý rok**

Sedna (o vzniku mořských tvorů):

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... ve sladkých vodách **řek a jezer** už žily **ryby**, ale ani jedna ještě nežila v **moři**, ani **tuleni**, **lachtani** či **mroži** – na mořských vlnách se pohupovali jen unavení **práci**, plavaly tam kusy **ledu** a tu a tam nějaké **dřevo**
- tehdy žila na **ostrohu Dlouhého čekání** dívka jménem **Sedna**, která se nechtěla **nikdy vdát** – bydlela v **iglú** se svým otcem a odmítala **všechny muže**, kteří za ní přicházeli a chtěli ji za ženu
- Sedna sbírala na pobřeží naplavené **dříví**, lovila do pastí **lišky**, šila z kůží **šaty a boty** pro svého otce i pro sebe a zdobila je třásněmi a vyšíváním, jak ji to kdysi naučila její matka, ale nejraději se procházela po pobřeží pod útesy, na kterých hnízdily **potáplice, rackové, alkouni a sněhule**
- Jednou odešel otec na lov a strhla se tak strašlivá **bouře**, jakou Sedna dosud nezažila – a i přes tu bouři přiletěl od moře pták **Buřňák**, proměnil se v **muže** a chtěl si Sednu odnést

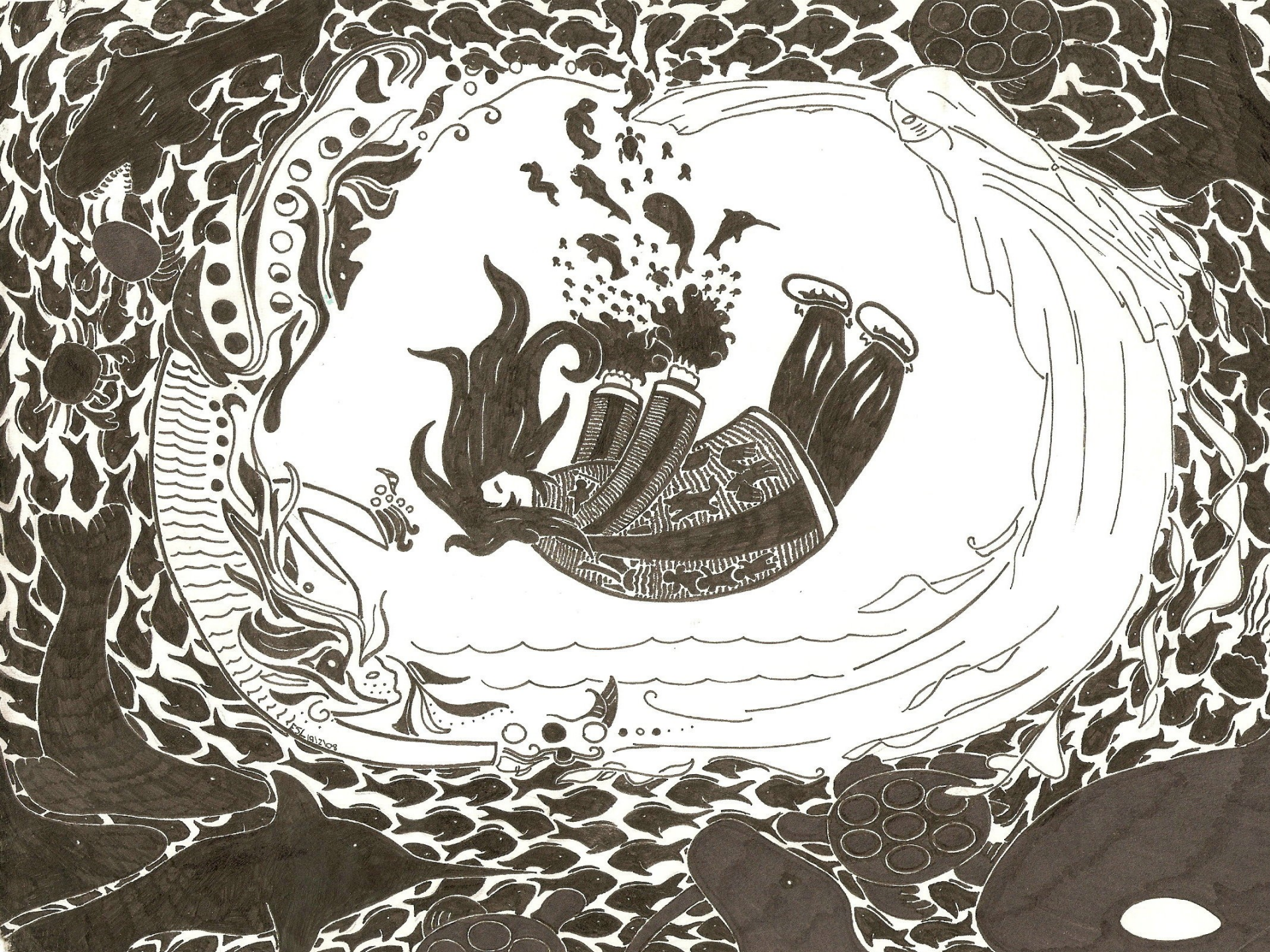
- ta odmítla s tím, že žádného muže nechce, Buřňák se však nedal odbýt, nedbal na její prosby, pláč ani křik, a protože se ze všech sil bránila, **rozbil iglú** a odnesl ji **násilím**
- otec přečkal bouři v úkrytu mezi útesy a když se vrátil, nenašel dceru ani iglú a podle množství cizích **stop** poznal, že iglú nezničila **bouře**, ale **neznámý muž**
- **pochoopil**, co se stalo, a hned začal stavět **člun**, aby se mohl vydat za **únoscem** na **moře**
- mezitím už byla Sedna daleko na **skalnatém ostrově**, její muž jí v zajetí ponechal **volnost**, protože bez člunu nemohla z ostrova utéct, když ale odcházel na lov, **svázal** jí pokaždé ruce a nohy koženými řemeny
- když jednou opět ležela svázaná na útesu nad mořem, spatřila připlouvat k ostrovu malý **člun** a poznala, že v něm sedí její **otec** – chtěla na něj zavolat, ale jakmile otevřela ústa, aby **vykřikla**, vyrostly jí po stranách **2 dlouhé kly**, jaké mají **mroži**

Buřňák

- přehryzala řemeny, kterými byla spoutaná, a spustila se po nich z útesu k moři
- otec ji posadil do člunu a rychle se s ní **vzdaloval** od ostrova
- když se Buřňák vrátil a viděl daleko na moři člun, začal je **pronásledovat** a brzy je **dohonil**, ale protože mu otec nechtěl Sednu vydat, způsobil **bouři** a malý člun se začal potápět
- otec dostal strach, že se v rozbouřených vlnách **utopí**, a aby se **sám zachránil**, vyhodil Sednu z loďky
- Sedna se však oběma rukama pevně **chytila okraje člunu**, takže hrozilo, že loďku do vln převrhne
- otec se polekal, vzal **kamennou sekeru** a usekl jí všechny **prsty** – jakmile spadly do vody, objevilo se v moři kolem člunu **10 druhů mořských ryb**
- ale Sedna se znovu zaklesla předloktími o okraj člunu a otec jí usekl **nad lokty obě ruce** – tentokrát se z vody vedle loďky vynořil **lachtan a tuleň**

- Sedna se potřetí zachytila okraje člunu zbývajícími **pahýly obou paží**, a když jí otec usekl i zbytky paží, proměnily se ve vodě ve **velryby**
- Sedna se už neměla čím držet, místo paží se na jejím těle objevily **krátké ploutve** a ona sama se proměnila v **mrože**
- pak se ponořila do vody, klesla až dolů na **dno** a stala se tam **velkým duchem**, který vládne veškerým **mořským vodám** a všem jejich **živočichům**
- od těch dob Sedna **nenávidí** všechny **muže** a dodnes se jim mstí za jejich někdejší **krutost**, proto také žárlivě střeží celou **vodní říši** a každý lovec musí vynaložit mnoho **úsilí**, aby z jejího velikého bohatství získal nějaký **úlovek**

Modrý los Choglen:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... nesvítlo ještě **slunce** na obloze – nosil ho na svém **paroží los Choglen**: v noci spal v **hloubi lesa** a teprve k ránu vycházel z houštin na pastvu do **tundry**, jak obcházel tábory lovců, **světlo probouzelo lidi** v jurtách do nového dne, ženy rozdělávaly v ohništích vyhaslý **oheň** a muži odcházeli na **lov** prohlédnout nastražené pasti, lovit zvěř a chytat ryby
- tehdy žil v jednom táboře **starý lovec** jménem **Deliča** – neměl už ženu, jen **2 syny** a lovecké štěstí ho opustilo, právě se vracel **z lovu** k táboru opět **s prázdnou** a vzpomínal na doby, kdy živil svými úlovky celý tábor, když na zemi spatřil **stopy velikého losa**
- Deliča je chvíli zkoumal a pak se rozběhl do tábora pro své dva **syny** – staršího a mladšího, který byl ještě chlapec
- všichni 3 hned vyrazili po **stopách losa**

- dlouho šli **lesem** a zrádnými **bažinami**, až je stopy dovedly k malé **tůni**, kde se koupal nevídaný los: byl **modrý jako nebe**, v jeho paroží zářilo **slunce** a lovci podle toho hned poznali, že je to **Choglen** – opatrně se k němu přiblížili, napjali tětivy **luků** a **vystřelili**
- Choglen vyskočil z vody a **padl** na zem, **slunce** mu sklouzlo z paroží do **tůně** a všude kolem nastala **tma**
- najednou lovci neměli z úlovku žádnou radost a nejmladší syn se rozplakal obavou, jak najdou potmě **cestu z bažin**
- otec rozhodl, že nejdřív stáhnou z losa **modrou kůži** a potom se rozhodnou – ale s tmou nastala i **zima**, a než stáhli kůži a naporcovali maso, **bažiny** kolem nich **zamrzly**, a tak se mohli vydat po ledu i s úlovkem do **tábora**
  - „Ulovili jsme **Choglenu!**“ volal Deliča na lidi, kteří se shromáždili v táboře mezi jurty
  - „A kde máte **slunce?**“ ptali se jich

- „Spadlo do **tůně**,“ přiznal Deliča a všechno jim vyprávěl
- ani nejstarší lovci však nevěděli, jak budou **potmě lovit zvěř**, a radili se, co dělat
  - „Musíte slunce zase **vylovit**,“ oznámili Deličovi. „Když ho pak pověsíte na hodně vysoký **strom**, bude zase dost světla nejen ve dne, ale i v noci.“
- vrátit se do bažin, prosekat v tůni led a slunce vylovit byla práce na **několik dní** – proto Deliča rozebral svou **jurtu**, naložil se syny všechny věci na sáně a vydali se na cestu **zpět k tůni**
- šli a **bloudili** ve tmě, až po čase nevěděli, jak dlouho už jdou a kde vlastně jsou, **síly** je opouštěly, a tak postavili svou jurtu a uložili se ke **spánku**
- když se **Deliča probudil**, bylo světlo, jaké bývá **před svítáním**, vyhlédl z jurty a viděl, že všude kolem je **horní svět** a hluboko pod nimi leží střední svět, tedy země, na které je stále ještě **černá tma**

- **Mléčná dráha** byla v těch dobách cestou do horního světa
- vzbudil své syny a **rozprostřel** před vchodem do jurty **modrou kůži Choglenu**, aby měli po čem chodit, pak rozdělal **oheň**, mladší syn zapálil **louč** a šel s ní **posvítit lovcům** dole na zemi – jakmile vyšel z jurty, lidé na středním světě mysleli, že opět **vyšlo slunce**, a radovali se z nového dne
- Deliča **přikládal** na oheň a všechno **teplo** chytal do **měchu**, který ušil ze starých kůží, a když byl měch plný tepla, odnesl ho se **starším synem** k otvoru vedoucím do středního světa a vypustil teplo **dolů**
- na zemi nastala **obleva**, tál sníh i led na řekách – jen v jejich **juritě** zatím **vyhasl oheň** a starší syn ho musel znovu rozdělát, jak křesal **křemenem jiskry**, rozléhalo se na zemi **hromobití** a byly vidět **blesky**
- od těch dob to tak tito 3 dělají v horním světě **každý den**, proto se na zemi dodnes střídá **den s nocí** a **zima s létem**

los